

Sylwia Grochowina

Niemieckie szkolnictwo powszechne w Toruniu w latach 1939-1945

Rocznik Toruński 29, 139-156

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Niemieckie szkolnictwo powszechne w Toruniu w latach 1939–1945

Sylvia Grochowina

Ogólnym założeniem polityki narodowościowej władz hitlerowskich wobec Pomorza Gdańskiego było jak najszybsze i całkowite niemczenie tego obszaru. W procesie germanizacji ludności polskiej istotną rolę odgrywał niemiecki system szkolny.

Od 1934 r. całokształt niemieckiego szkolnictwa podlegał Ministerstwu Nauki, Wychowania i Oświaty z ministrem Bernhardem Rustem na czele. Pierwszym etapem edukacji dzieci, rozpoczynających naukę w wieku sześciu lat, były 8-letnie szkoły powszechne (Volksschule). Po ukończeniu z dobrymi wynikami czwartej, a w wyjątkowych wypadkach trzeciej klasy szkoły podstawowej, dzieci miały możliwość przejścia do szkoły średniej I stopnia (Mittelschule). Pozostałe cztery klasy szkoły powszechnej obowiązywały te dzieci, które nie zamierzały kontynuować nauki. Kolejnym etapem edukacji w szkolnictwie niemieckim były szkoły średnie ogólnokształcące (Oberschule), przygotowujące młodzież do studiów wyższych¹.

W okresie okupacji szkoła nie tylko odgrywała swą tradycyjną rolę kształcącą i wychowawczą, lecz stała się również narzędziem propagandowym narodowego socjalizmu. Jego zasadniczym celem było ukształtowanie „członków narodu” (Volksgenosse) jako „częstki anonimowej masy, gotowej do bezwzględnej posłuszeństwa i skwapliwego wyko-

---

¹M. Banasiewicz, *Polityka naukowa i oświatowa hitlerowskich Niemiec na ziemiach polskich „wcielonych” do Trzeciej Rzeszy w okresie okupacji (1939–1945)*, Poznań 1980, s. 9–26; dnia 28 IV 1941 r. minister Rust zarządził organizowanie szkół nowego typu, zwanych głównymi (Hauptschule), które z czasem miały zastąpić szkoły średnie I stopnia.

nywania rozkazów”². Narodowi socjaliści pragnęli utrwalić nowy system polityczny przez wychowanie młodego pokolenia w duchu nowej ideologii, w realizacji czego istotną rolę odgrywała szkoła.

Na Pomorzu Gdańskim władze hitlerowskie zaczęły organizować szkolnictwo jeszcze przed zakończeniem kampanii wrześniowej. O szybkim uruchomieniu szkół decydowało zaplecze materialne, a więc budynki i wyposażenie dydaktyczne. W tajnej instrukcji z pierwszych dni września 1939 r. Albert Forster, ówczesny szef administracji cywilnej przy dowódcy okręgu wojskowego Gdańsk-Prusy Zachodnie, polecał, ażeby dotychczasowe budynki szkolne zostały zajęte i zabezpieczone dla potrzeb niemieckiego szkolnictwa. Nakazywał również, by w miarę możliwości jak najszybciej otworzyć szkoły, w których nauczanie należało prowadzić wyłącznie w języku niemieckim³. 22 IX 1939 r. Forster wydał dwa rozporządzenia regulujące sprawy szkolnictwa. Na mocy pierwszego z nich, „dotyczącego obowiązku szkolnego w Prusach Zachodnich (obszar okupowany)”, wszystkie niemieckie szkoły prywatne otrzymały prawa szkół publicznych odpowiedniego stopnia, a wszystkie prywatne szkoły z polskim językiem nauczania zostały zamknięte. Każde dziecko, które uczęszczało dotąd do polskiej szkoły prywatnej, miało obowiązkowo zostać zgłoszone przez swych rodziców bądź opiekunów do szkoły publicznej. Drugie rozporządzenie, „dotyczące szkolnictwa w Prusach Zachodnich (obszar okupowany)”, uregulowało kwestię obowiązku szkolnego. Dla wszystkich dzieci w wieku od sześciu do czternastu lat wprowadzony został powszechny, ośmioletni obowiązek szkolny⁴. W maju 1940 r. minister Rzeszy do spraw nauki, wychowania i oświaty wprowadził na terenie ziem wcielonych do Niemiec przepisy ustawy o obowiązku szkolnym z 6 VII 1938 r.⁵

---

²F. P. Kahlenberg, *Młodzież w niemieckim państwie narodowosocjalistycznym*, [w:] *Dzieci i młodzież w latach drugiej wojny światowej*, pod red. Cz. Pilichowskiego, Warszawa 1982, s. 94–95.

³*Jesień 1939. Dokumentacja pierwszych miesięcy okupacji niemieckiej na Pomorzu Gdańskim*, oprac. J. Sziling, Toruń 1989, s. 45, wytyczne Forstera z września 1939 r.

⁴Verordnungsblatt des Militärbefehlshabers Danzig-Westpreußen, nr 2 z 25 IX 1939, s. 24–26.

⁵Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej cyt. APT), Akta miasta Torunia 1939–1945 (dalej cyt. AmT 1939–1945), sygn. 574, zarządzenie ministra Rzeszy do spraw nauki, wychowania i oświaty z 28 V 1940 r.

Dnia 2 X 1939 r. na łamach toruńskiego dziennika „Thorner Freiheit” opublikowane zostało zarządzenie komisarza miasta Torunia Waltera Kiesslinga z 28 IX 1939 r. o zamknięciu polskich szkół w Toruniu⁶. Zasadnicza organizacja szkolnictwa niemieckiego stopnia podstawowego przeprowadzona została przez władze hitlerowskie od późnej jesieni 1939 r. do wiosny 1940 r. W tym okresie w Toruniu zaczęło funkcjonować 15 szkół powszechnych⁷. Ogółem w latach 1939–1945 w Toruniu istniało 19 szkół powszechnych.

Tabela 1. Otwieranie szkół powszechnych w Toruniu w okresie od października 1939 r. do stycznia 1940 r.

Volksschule nr	Adres	Data otwarcia	Dyrektor
1	Plac św. Katarzyny 8 (Wilhelmsplatz 8)	28 XI 1939	Bruno Piepke
2	Wały gen. Sikorskiego 12 (Forsterstr. 12)	Brak danych	Franz Ellendt
4	Sienkiewicza 6/8 (Schulstr. 6/8)	20 X 1939	Anton Hippler
5	Łąkowa 11 (Wiesenstr. 11)	24 XI 1939	Rudolf Marquardt
6	Łąkowa 11 (Wiesenstr. 11)	24 XI 1939	Adolf Otto
7	Lubicka 34/36 (Leibitscherstr. 34/36)	21 XI 1939	Otto Howe
8	Plac św. Katarzyny 8 (Wilhelmsplatz 8)	28 XI 1939	Willy Wechsler
9	Sienkiewicza 34 (Schulstr. 34)	7 XII 1939	Otto Stern
10	Łąkowa 9 (Wiesenstr. 9)	16 X 1939	Emil Kochinke

⁶Thorner Freiheit, nr 11 z 2 X 1939 r., s. 8, zarządzenie nr 34 komisarza miasta Torunia z 28 IX 1939 r. o szkolnictwie.

⁷APT, AmT 1939–1945, sygn. 609, pismo Urzędu Szkolnego w Toruniu do prezydenta rejencji bydgoskiej z 14 III 1940 r. oraz pismo Urzędu Szkolnego w Toruniu do Okręgowej Komendy Wojskowej z 19 VI 1940 r. Dostępny materiał źródłowy nie zawiera informacji, kiedy zostały otwarte toruńskie szkoły powszechne nr 2, 12, 16 oraz 17.

11	Kościuszki 24 (Lindenstr. 24)	16 X 1939	Ulrich Mack
12	Wielkie Garbary 9 (Gerberstr. 9)	Brak danych	Erich Strech
13	Sienkiewicza 38 (Schulstr. 38)	20 X 1939	Gustaw Oerlich
14	Wielkie Garbary 9 (Gerberstr. 9)	10 I 1940	Johannes Schur
16	Wyrzyska 3 (Wirszitzerstr. 3)	Brak danych	Hermann Krüger
17	Toruń - Rudak (Thorn - Rodeck)	Brak danych	Walter Beidatsch

Źródło: APT, AmT 1939–1945, sygn. 609.

Otwieranie szkół utrudniały problemy lokalowe. Część budynków szkolnych zarekwirowana została dla potrzeb wojska i niemieckich instytucji. Ażeby uruchomić jak największą liczbę szkół, w jednym budynku szkolnym umieszczano często dwie bądź więcej szkół.

Aby niemiecka polityka oświatowa w Okręgu Rzeszy Gdańsk–Prusy Zachodnie mogła zostać w pełni zrealizowana, konieczne było zatrudnienie odpowiedniej kadry nauczycielskiej, której obowiązkiem było nie tylko przekazywanie wiedzy, lecz także kształtowanie charakterów i światopoglądu dzieci w duchu ideologii hitlerowskiej⁸. Już w tajnych wytycznych z września 1939 r. Forster zalecał, aby do pracy w szkolnictwie zatrudniać nauczycieli narodowości niemieckiej⁹. W tajnym memoriale z 25 XI 1939 r., opracowanym przez Urząd Polityki Rasowej, polskich nauczycieli nazwano „wybitnymi krzewicielami polskiego szowinizmu”¹⁰, co wskazywało, że stanowią oni główną przeszkodę w planowanej akcji germanizacyjnej. Dlatego też w ramach ogólnej akcji wyniszczenia polskiej inteligencji przeprowadzona została przez okupanta hitlerowskiego eksterminacja polskiego nauczycielstwa.

Nauczycielom polskim nie zezwolono zatem na pracę w szkołach. Je-

⁸Por. Thorer Freiheit, nr 248 z 21 X 1941, s. 3, Wer will Volksschullehrer werden?

⁹Jesień 1939, s. 45.

¹⁰Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce, t. IV: 1948, s. 167, Memoriał Urzędu do Spraw Polityki Rasowej NSDAP z 25 XI 1939 r. opracowany przez dra E. Wetzla i dra G. Hechta.

dynie do lutego 1940 r. w nielicznych przypadkach zatrudniano nauczycielki polskie, legitymujące się znajomością języka niemieckiego¹¹.

Podstawę kadry nauczycielskiej stanowili nauczyciele przybyli na Pomorze Gdańskie z różnych stron Rzeszy. Zaliczani byli oni do stanu urzędniczego, co z kolei wiązało się z dużymi korzyściami, m.in. zawierano z nimi umowę o pracę przynajmniej do odwołania, zapewniano odpowiednie stanowiska w szkolnictwie, uposażenie, ubezpieczenie, urlopy wypoczynkowe, prawo do emerytury¹². Formą zachęty dla nauczycieli ze „Starej Rzeszy” do osiedlania się na terenie Pomorza Nadwiślańskiego było przyznawanie im przez władze licznych dodatków do wynagrodzenia, m.in. dodatku mieszkaniowego, za rozłąkę, za pobyt na delegacji, diet pieniężnych na wyjazd celem odwiedzenia rodzin zamieszkałych w Rzeszy.

Według stanu na dzień 1 XI 1941 r. w szkołach toruńskich uczyło 82 nauczycieli z Niemiec (Altreich), 26 volksdeutschów, 6 nauczycieli z Gdańska oraz 2 osoby z krajów nadbałtyckich¹³. Przez cały okres okupacji szkolnictwo niemieckie borykało się z niedoborem kadry nauczycielskiej. Przykładowo według stanu na dzień 1 III 1941 r. w szkołach toruńskich na jednego nauczyciela przypadało około 65 uczniów, a według danych na dzień 1 III 1942 r. liczba ta wzrosła do 76¹⁴. Rozwój sytuacji wojennej spowodował, że do wojska powoływano również nauczycieli. Nawet po przeprowadzeniu masowej akcji wpisywania ludności polskiej na Niemiecką Listę Narodową (Deutsche Volksliste – DVL) zatrudniania byłych nauczycieli polskich z III grupy niemieckiej listy narodowej nie brano pod uwagę. W protokole z 31 VIII 1942 r. zaznaczono: „Przeprowadzany jest nabór na nauczycieli [...] Lista III nie wchodzi w tej kwestii w rachubę”¹⁵.

---

¹¹Por. W. Dreas, *Powiat bydgoski oskarża*, Bydgoszcz 1946, s. 131, 133; T. Esman, W. Jastrzębski, *Pierwsze miesiące okupacji hitlerowskiej w Bydgoszczy w świetle źródeł niemieckich*, Bydgoszcz 1967, s. 189, 197.

¹²Deutsche Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung. Amtsblatt des Reichsministeriums für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung und der Unterrichts-Verwaltungen der Länder (dalej cyt. DWEuV) z 20 I 1942, z. 2, s. 18.

¹³APT, AmT 1939–1945, sygn. 611.

¹⁴APT, AmT 1939–1945, sygn. 571, Übersicht über die Entwicklung des Schulwesens in Thorn.

¹⁵Protokół z posiedzenia rady pedagogicznej niemieckiej szkoły powszechnej nr 3 w Toruniu z 31 VIII 1942 (kserokopie protokołów w zbiorach J. Szilinga,

Władze usiłowały zrekomensować braki kadrowe, zatrudniając w szkolnictwie tzw. „sily pomocnicze” (Schulhelfer, Aushilfslehrkräfte) rekrutujące się przeważnie spośród gdańskich maturzystów bądź absolwentów szkół średnich I stopnia. Do pracy w szkolnictwie przygotowywano ich na trzymiesięcznych kursach organizowanych przez zakłady kształcenia nauczycieli (Lehrerbildungsanstalten), m.in. w Gdańsku i Lęborku¹⁶. Według stanu na dzień 1 XI 1941 r. w szkołach powszechnych w Toruniu pracowało 19 „sił pomocniczych”, a według stanu na dzień 1 VII 1944 r. – 28. Istotną rolę w utrzymaniu zorganizowanego szkolnictwa niemieckiego odgrywało doksztalcanie nauczycieli już zatrudnionych. Prowadził je Narodowosocjalistyczny Związek Nauczycieli (National – Sozialistischer Lehrerbund – NSLB), a nadzór nad nim sprawował radca szkolny. Pierwszy kurs doksztalcający dla nauczycieli toruńskich odbył się w dniach 12–19 I 1940 r. w budynku szkół powszechnych nr 1 i 8 przy Wilhelmsplatz 8. Na program kursu składał się cykl wykładów poświęconych problemom narodowosocjalistycznego światopoglądu i wychowania, teorii rasizmu oraz aktualnym zagadnieniom politycznym. Nie wiele uwagi poświęcano zagadnieniom dydaktycznym i metodycznym¹⁷. Kierownik szkoły, odpowiedzialny za zapewnienie możliwie wysokiego poziomu pracy dydaktyczno–wychowawczej, kontrolował pracę nauczycieli, hospitując zajęcia. Na posiedzeniach rady pedagogicznej wskazywał on na zauważone podczas hospitacji nieprawidłowości w procesie nauczania. W październiku 1940 r. rektor¹⁸ szkoły nr 3 Ringka hospitał lekcje u nauczycieli – volksdeutschów: Samuela Maretzkiego w klasie VIII i Paula Scharowskiego w klasie IV. Na posiedzeniu rady pedagogicznej 19 X 1940 r. omówił on lekcje pokazowe, zwracając uwagę na następujące kwestie: uczniowie muszą dokładniej prowadzić zeszyty, pytania należy formułować w ten sposób, ażeby skłonić uczniów do myślenia, nieodłącznym elementem każdej lekcji powinna być rekapi-

---

dalej cyt.: Protokół).

¹⁶Thorner Freiheit, nr 82 z 28 IV 1940, s. 3, Der Aufbau der Erziehungswesens im Reichsgau; *ibid.*, nr 248 z 21 X 1941, s. 3, Wer will Volksschullehrer werden?; *ibid.*, nr 277 z 24 XI 1941, s. 4, Neuer Vorbereitungslehrgang für Schulhelfer.

¹⁷APT, AmT 1939–1945, sygn. 571, Schulungsplan für die Zeit vom 12–19 I 1940; Thorner Freiheit, nr 11 z 13 I 1940, s. 3, Achttägiger Schulungskurs der Thorner Erzieherchaft; *ibid.*, nr 18 z 22 I 1940, s. 5, Achttägiger Schulungskurs der Thorner Erzieherchaft.

¹⁸Tytułem „rektor” określano dyrektora szkoły.

tulacja pierwotna i wtórna, należy zwrócić szczególną uwagę na naukę kaligrafii.

Pierwsza rejestracja wszystkich dzieci objętych obowiązkiem szkolnym i rozpoczynających naukę przeprowadzona została w Toruniu 18 II 1940 r. W związku z tym w szkołach, które zaczęły funkcjonować jesienią 1939 r., nie zostały „otwarte tymczasowo klasy I”¹⁹. Przy zgłoszeniu dziecka do szkoły rodzice bądź opiekunowie przedłożyć musieli następujące dokumenty:

1. Dowód osobisty
2. Świadectwo urodzenia dziecka
3. Świadectwo szczepienia dziecka²⁰.

Obowiązek szkolny ograniczał się w praktyce do dzieci Polaków od pokoleń osiadłych na Pomorzu. Inną politykę oświatową prowadziły władze szkolne w odniesieniu do dzieci polskich, których rodzice pochodzili spoza terenów wcielonych do Rzeszy. Zgodnie z niemiecką polityką narodowościową ludność polska z byłej Kongresówki (tzw. Kongresspolen) i Galicji nie nadawała się do germanizacji. W związku z tym ich dzieci nie były objęte obowiązkiem szkolnym jak dzieci Polaków miejscowych. Latem 1940 r. inspektor szkolny w Toruniu zalecał nawet wypisanie ze szkół dzieci polskich, których rodzice pochodzili z centrum kraju²¹. W miejscowościach, gdzie liczba dzieci niemieckich była dostatecznie duża, tworzone dla nich osobne szkoły. W Toruniu nie zostały wydzielone odrębne szkoły dla dzieci niemieckich, do których należały: dzieci Niemców przybyłych na Pomorze podczas wojny z Rzeszy, dzieci osadników niemieckich z Europy Wschodniej oraz dzieci miejscowych Niemców. Jednakże w trosce o zapewnienie odpowiedniego poziomu nauczania dzieci niemieckich stosowano dzielenie klas na polskie i niemieckie. Kryterium stopnia znajomości języka niemieckiego decydowało o przydzieleniu dzieci do klas polskich bądź niemieckich. Odrębne klasy polskie i

---

¹⁹Protokół z 28 XI 1939.

²⁰Thorner Freiheit, nr 39 z 15 II 1940, s. 6, Einschreibung aller schulpflichtigen Kinder an den Volkshauptschulen.

²¹APT, AmT 1939–1945, sygn. 573, pismo namiestnika Okręgu Rzeszy Gdańsk–Prusy Zachodnie do prezydenta rejencji bydgoskiej z 26 IX 1941; *ibid.*, sygn. 574, pismo rektora Kochinke do Urzędu Szkolnego w Toruniu z 3 XII 1941; Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (dalej cyt.: APB), Regierung Bromberg, sygn. 150, sprawozdania nadburmistrza Torunia z 22 VIII 1940 i z 23 X 1940; por. W. Dreas, *op.cit.*, s. 150, 167, 185.

niemieckie tworzone były na przełomie 1939/1940 r., gdy dzieci polskie z powodu nieznaomości języka niemieckiego nie były w stanie realizować programu nauczania. Wraz z postępami w nauce języka niemieckiego dzieci polskie przenoszono do klas niemieckich. Jednocześnie do klas polskich przenoszono te dzieci, które z powodu problemów językowych opóźniały tempo nauczania w klasach niemieckich. Przykładowo w protokole z 8 XI 1941 r. odnotowano: „Jest zupełnie niemożliwe, żeby uczeń Cz. [...] z kl. 2a był Volksdeutschem. Dla niego najlepsze byłoby odesłanie go do polskiej szkoły. Dzieci L. III [III grupy DVL – przyp. S. G.], które nie mogą nadażyć w szkole za innymi, zostają odesłane do polskiej szkoły”²². Według sprawozdania z 8 XI 1941 r. w szkole powszechnej nr 3 troje dzieci z klasy III przeniesiono do klasy IV. Natomiast do niższych klas przeniesionych zostało dziesiętnastu uczniów.

Tabela 2. Liczba dzieci w toruńskich szkołach powszechnych w latach 1941–1944

Stan na dzień	Liczba dzieci polskich	Liczba dzieci niemieckich
30 IX 1941	8100	3205
1 IV 1942	7112	2760
1 X 1942	6052	5273
1 IV 1943	1760	8397
1 X 1943	1127	10370
1 IV 1944	1055	9274
1 VII 1944	1009	9327

Źródło: APT, AmT 1939–1945, sygn. 611.

Przedstawione powyżej dane wskazują, że od wiosny 1942 r. wszystkie dzieci polskie, których rodzice zostali wpisani na niemiecką listę narodowościową, przydzielano do klas niemieckich²³.

Generalnie w pierwszych miesiącach okupacji program nauczania dla dzieci polskich w szkołach niemieckich ograniczał się do przyswojenia podstaw języka niemieckiego i arytmetyki²⁴. Intensywna nauka

²²Materiał źródłowy nie zawiera informacji na temat oddzielnych szkół polskich w Toruniu. Stąd też chodzi tu zapewne o polską klasę.

²³Protokół z 31 VIII 1942

²⁴APB, Regierung Bromberg, sygn. 150, Sprawozdanie nadburmistrza Toru-

języka niemieckiego miała przyspieszyć proces germanizacji. Lekcje rachunków sprowadzały się do czterech podstawowych działań matematycznych, tj. mnożenia, dzielenia, dodawania i odejmowania w zakresie liczbowym do stu²⁵. Od roku szkolnego 1940/1941 program nauczania dla dzieci polskich został rozszerzony o przedmiot nazywany „Heimatkunde”, który łączył elementy geografii z nauką o społeczeństwie. W połowie października 1940 r. na posiedzeniu rady pedagogicznej szkoły powszechnej nr 3 w Toruniu ustalono, iż do świąt Bożego Narodzenia w ramach „Heimatkunde” omówione zostaną następujące tematy: „Jesień – obfity czas”, „U kupca”, „Niemieckie Boże Narodzenie”²⁶. Nauka trwała 2–3 godziny dziennie. Jedynie w pierwszych miesiącach okupacji niemieckiej w szkołach toruńskich można było używać w nauczaniu języka polskiego jako „środka prowizorycznego”²⁷, ze względu na nieznamość języka niemieckiego przez dzieci polskie. Najpóźniej na początku 1940 r. języka polskiego całkowicie zakazano w szkołach. W protokołach bardzo często podkreślano konieczność sprawowania nadzoru nad dziećmi, aby nie dopuścić do prowadzenia rozmów w języku polskim. Zakaz używania języka polskiego dotyczył również kontaktów uczniów poza lekcjami, nawet w domu²⁸. Programy nauczania realizowane w klasach polskich miały przekazać uczniom minimum wiedzy, co w konsekwencji prowadziło do wychowania młodzieży o ograniczonych horyzontach myślowych i jednocześnie wystarczało na przygotowanie niewykwalifikowanej siły roboczej. Wprowadzony przez władze hitlerowskie obowiązek szkolny (Schulpflicht) jednoznaczny był w zasadzie z przymusem szkolnym (Schulzwang). W przypadku, gdy dziecko nie uczęszczało regularnie do szkoły, kierownik szkoły występował do organów administracyjnych o zastosowanie różnych form przymusu, np. doprowadzenie dzieci do szkoły przez żandarmów²⁹.

---

nia z 22 VIII 1940.

²⁵Protokół z 19 X 1940.

²⁶Ibid.

²⁷Protokół z 28 XI 1939.

²⁸Protokoły z 12 IX 1940 i z 16 VI 1942. Por. Erziehung, Unterricht, Kultur und Gemeinschaftspflege. Amtliches Schulblatt für den Reichsgau Danzig-Westpreussen (dalej cyt. EUKuG), nr 11/1940, s. 106, zarządzenie Boecka z 8 VII 1940.

²⁹Protokoły z 20 I 1940, 3 XI 1941 i z 3 III 1942; APT, AmT 1939–1945, sygn. 535; ibid., sygn. 30, sprawozdania nadburmistrza Torunia z 31 V 1940, 9 II 1942, 6 VI 1942 i z 7 XI 1942.

Z kolei rodzice ponosili odpowiedzialność za nieposyłanie dzieci do szkoły, m.in. areszt, grzywna³⁰. W maju 1940 r. do nadburmistrza Torunia wpłynęło 100 wniosków o ukaranie rodziców z powodu nieuczęszczania dziecka do szkoły, przy czym podkreślono, że „w gruncie rzeczy chodzi o polskie dzieci”³¹.

W dzienniku szkolnym nieobecności oznaczano następująco:

I – nieobecność nieusprawiedliwiona

K – choroba

E – nieobecność usprawiedliwiona³².

Wszelkie nieobecności uczniów były wnikliwie sprawdzane przez władze szkolne, a rodzice, którzy wypisywali dzieciom fikcyjne usprawiedliwienia, podlegali karze³³. Utrzymanie dyscypliny i porządku w klasach polskich wspierały kary szkolne, które wymierzano m.in. za rozmowy w języku polskim czy słabe postępy w nauce języka niemieckiego. W protokołach podkreślano, że zabronione jest bicie uczniów po rękach i głowie. Zezwalano zaś na uderzenia w pośladki, plecy i ramiona³⁴. W protokole z 31 VIII 1942 r. zaznaczono, iż „kij powinien być w szkole mniej używany”, co sugeruje, że nauczyciele nazbyt chętnie praktykowali karę chłosty³⁵.

Treści nauczania i metody wychowawcze preferowane w szkołach niemieckich, znieważanie i bicie dzieci, wpływały niekorzystnie na stosunek dzieci polskich do nauki. W sprawozdaniu sytuacyjnym z 28 V 1941 r. radca szkolny w Toruniu donosił, że dzieci niemieckie zostały wyzwane i obrzucone kamieniami przez swoich polskich kolegów. Rektor szkoły powszechnej nr 10 skarżył się, że w elementarzu do nauki języka niemieckiego dzieci polskie wytarły (ausstechen) oczy na obrazku przedstawiającym Führera. Z kolei w szkole znajdującej się w dzielnicy Podgórz uczniowie opluli podczas przerwy portret Führera³⁶.

Rozkład zajęć w klasach niemieckich obejmował następujące przed-

---

³⁰ APT, AmT 1939–1945, sygn. 536–538.

³¹ APT, sygn. 30, sprawozdanie nadburmistrza Torunia z 31 V 1940.

³² Protokół z 12 IX 1940.

³³ Protokoły z 3 XI 1942 i z 15 I 1942; por. *Thorner Freiheit*, nr 241 z 12/13 X 1940, s. 11, An die Erziehungsberechtigten der Thorner Schuljugend.

³⁴ Protokoły z 17 V 1940 i z 14 VI 1940.

³⁵ Por. *Kara cielesna w szkole niemieckiej*, *Życie Szkoły*, nr 3–4, 1946, s. 80–81.

³⁶ APB, Regierung Bromberg, sygn. 150, sprawozdanie radcy szkolnego z 28 V 1941.

mioty: język niemiecki (Deutsch), rachunki i geometrię (Rechnen und Raumlehre), naukę o ojczyźnie (Heimatkunde), historię (Geschichte), geografię (Erdkunde), przyrodę (Naturkunde), muzykę (Musik), rysunki i prace ręczne (Zeichnen und Werken) oraz wychowanie fizyczne (Leibeserziehung). W szkole powszechnej nr 3 zajęcia odbywały się w godzinach: od 8.00. do 13.15, a porządek lekcji był następujący:

8.00.–8.45

8.50.–9.35

9.50.–10.35

10.40.–11.25

11.40.–12.25

12.30.–13.15³⁷.

Tygodniowy wymiar godzin lekcyjnych dla poszczególnych klas szkół podstawowych przedstawiał się następująco:

– w klasach początkowych II–IV przeznaczono 11–13 godzin na naukę języka niemieckiego i „Heimatkunde”, 4–5 godzin na wychowanie fizyczne, 4 godziny na rachunki oraz po 2 godziny na muzykę i rysunki

– w klasach V–VIII na naukę języka niemieckiego poświęcono 7 godzin, 6 godzin na wychowanie fizyczne, 4–5 godzin na rachunki, 3–4 godziny na przyrodę, po 2–3 godziny na historię oraz rysunki i po 2 godziny na geografię i muzykę³⁸.

Określenie treści i zakresu materiału nauczania (Stoffverteilungsplan) w klasach niemieckich należało do własnej inwencji nauczycieli, co z kolei uzależnione było od posiadanej przez nich wiedzy merytorycznej, umiejętności dydaktycznych oraz organizacyjnych. Każdy nauczyciel bądź ewentualnie nauczyciele danej szkoły sami opracowywali program nauczania dla poszczególnych klas³⁹.

Treści kształcenia zawarte w programach nauczania zmierzały konsekwentnie do ukształtowania światopoglądu oraz charakterów uczniów zgodnie z programem i ideologią partii nazistowskiej. W nauce historii uwzględniano tylko te fakty, które świadczyły o wielkości narodu niemieckiego. Podstawą nauczania biologii były zagadnienia dziedziczności i rasy. Młodzieży uświadamiano wyższość rasy nordyckiej nad wszystkimi

³⁷Protokoły z 12 IX 1940 i z 12 VI 1941.

³⁸M. Banasiewicz, op. cit., s. 131–143; por. J. Molenda, *Szkolnictwo w reencji katowickiej w latach okupacji hitlerowskiej*, Katowice 1976, s. 111–132.

³⁹Protokoły z 15 I 1942, 30 III 1942, 31 VIII 1942, 18 XI 1942, 28 V 1943 oraz z 11 XI 1943.

innymi i usiłowano zaszczerpić dumę z przynależności do „narodu panów”. Głównymi formami nauczania języka niemieckiego były: kaligrafia oraz ćwiczenia w mówieniu, czytaniu i pisaniu. Każde dziecko miało trzy zeszyty do nauki języka niemieckiego, tj. do kaligrafii, do dyktanda i do notatek. Wszystkie pisemne prace uczniów były sprawdzane przez nauczyciela, który czerwonym atramentem poprawiał błędy⁴⁰.

Zgodnie z zasadą „W zdrowym ciele zdrowy duch” szczególną wagę przywiązywano w szkołach do lekcji wychowania fizycznego, prowadzonych pod kątem przygotowania młodzieży do przyszłej służby w Wehrmachcie. O godzinie 7.55 uczniowie prowadzeni byli przez nauczyciela na 15-minutowe „poranne ćwiczenia” (Frühsport), na które składał się bieg długodystansowy i wolne ćwiczenia gimnastyczne⁴¹. Zgodnie z zarządzeniem prezydenta rejencji bydgoskiej 15 IX 1942 r. w szkołach toruńskich przeprowadzony został egzamin sprawnościowy dla uczniów od 10 roku życia. W szkole powszechnej nr 3 za jego organizację odpowiedzialny był nauczyciel Ziese oraz nauczycielka Kutowski. Uczniowie podzieleni zostali na cztery grupy wiekowe: 10, 11, 12 i 13 lat, a główną konkurencją był trójbój⁴².

W ramach nauczania odbywały się także lekcje śpiewu oraz zajęcia praktyczne. Na rozpoczęcie i zakończenie zajęć szkolnych uczniowie śpiewali niemieckie pieśni marszowe⁴³. Na każdy miesiąc wyznaczano do nauki inną pieśń, np. w październiku 1940 r. w szkole powszechnej nr 3 była to „Weichsellandlied”⁴⁴. W ramach zajęć praktycznych dzieci zbierały ziola, grzyby, owoce leśne, kasztany, jarzębinę itp. Zbiórka ziół obowiązywała dzieci również w okresie wakacji i każde dziecko miało zebrać przynajmniej 1/2 kg ziół, przy czym ziola ważono po ich wcześniejszym suszeniu⁴⁵. W lipcu 1943 r. powiatowy inspektor lasów skarżył się, że przez zbiórkę runa leśnego uczniowie uprawiają gospodarkę rabunkową, a towarzyszący zbiorce hałas płoszy zwierzyne. W związku z powyższym nauczyciele mieli zwrócić uwagę dzieciom, żeby „więcej się to

---

⁴⁰Protokoły z 12 IX 1940, 19 X 1940 i z 3 XI 1941.

⁴¹Protokół z 17 V 1940.

⁴²Protokół z 16 VI 1942.

⁴³Protokół z 14 X 1940.

⁴⁴Ibid.

⁴⁵Protokół z 13 VII 1943; por. Thorner Freiheit, nr 225 z 24 IX 1940, s. 5, Schüler sammeln Roßkastanien.

nie powtórzyło⁴⁶. W czasie zajęć praktycznych dzieci zbierały również materiały wtórne, np. makulaturę, filc, złom⁴⁷. Pość zgromadzonego materiału przeliczana była na punkty, np.:

- 1 kg kości = 3 punkty
- 1 kg łachmanów = 5 punktów
- 1 kg papieru = 2 punkty
- 1 kg metalu kolorowego = 3 punkty
- 1 kg złomu = 1 punkt
- 1 kg innych starych surowców = 2 punkty⁴⁸.

Rektor szkoły powszechnej nr 3 określił następujące normy obowiązujące każdego z uczniów przy zbiórce starzyzny:

- 6 punktów = wystarczająco
- poniżej 6 punktów = niewystarczająco
- 0 punktów = niedostatecznie⁴⁹.

Uczniowie, którzy zebrali największą liczbę punktów, otrzymywali nagrody rzeczowe, np. książki. Zebrane surowce były sprzedawane przez szkołę, a uzyskane w ten sposób pieniądze przeznaczano m.in. na zakup środków dydaktycznych⁵⁰. W okresie od 2 do 7 III 1942 r. w szkołach toruńskich przeprowadzona została zbiórka doniczek, które następnie sprzedano ogrodnikom. Cena doniczki zależnie od wielkości wahała się w granicach 1–7 fenigów⁵¹. Na zajęciach praktycznych uczniowie pod kierunkiem specjalnie przeszkolonych nauczycieli prowadzili również hodowlę jedwabników⁵². Dzieci ze szkoły powszechnej nr 3 pracowały także w szkolnym ogrodzie⁵³.

W programach nauczania zajęć praktycznych umieszczono podsta-

---

⁴⁶Protokół z 13 VII 1943.

⁴⁷Protokoły z 12 VI 1941, 15 I 1942, 16 VI 1942, 10 VII 1942, 31 VIII 1942 i z 13 VII 1943; por. Thorner Freiheit, nr 88 z 15 IV 1940, s. 4, Beteiligung der Schulen an der Metallspende; ibid., nr 96 z 24 IV 1941, s. 3, Großerfolg der Schultstoffsammlung; ibid., nr 17 z 23 VII 1941, s. 3, Thorner Schulkinder sammeln wertvolles Altmaterial.

⁴⁸APT, AmT 1939–1945, sygn. 620, pismo nadburmistrza Torunia do Urzędu Szkolnego z 28 III 1941.

⁴⁹Protokół z 20 I 1943.

⁵⁰Protokół z 11 XI 1943.

⁵¹Protokół z 3 III 1942.

⁵²Protokoły z 2 IX 1940 i z 30 III 1942; por. Thorner Freiheit, nr 131 z 6 VI 1941, s. 5, Treibt Seidenbau.

⁵³Protokół z 11 XI 1943.

wowe elementy wojskowości, co miało służyć przygotowaniu młodzieży do przyszłej służby w Wehrmachcie. Na przykład uczniowie starszych klas budowali modele samolotów (Flugmodellbauunterricht)⁵⁴. W marcu 1941 r., z inicjatywy namiestnika Forstera, nauczyciele we współpracy z policją oraz Narodowosocjalistycznym Korpusem Kierowców (Nationalsozialistischer Kraftfahrkorps – NSKK) przeprowadzili w szkołach powszechnych 3-tygodniowe szkolenie, podczas którego uczniowie zapoznani zostali z podstawowymi przepisami ruchu drogowego. W szkołach toruńskich szkoleniem objętych zostało blisko 12 tysięcy uczniów⁵⁵.

W procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoły niemieckiej duży nacisk kładziono na dyscyplinę i porządek. Dla dzieci polskich nauczyciele organizowali marsze dyscyplinarne⁵⁶. Ażeby ograniczyć niepunktualność uczniów, ustalono, iż o godz. 7.55 bramy szkoły zostaną zamknięte, a wszyscy „spóźnialscy” będą karani⁵⁷. Na dziedzińcu szkolnym dzieci czekały na nauczyciela, który w bezwzględnej ciszy prowadził je do klasy. W protokole z 3 III 1942 r. podkreślono, że uczniowie mają punktualnie przychodzić do szkoły niezależnie od pogody⁵⁸. Na każdej przerwie uczniowie wraz z nauczycielem wychodzili na dziedziniec szkolny. Przy złej pogodzie dzieci spędzały przerwę na szkolnych korytarzach. Podczas przerw nauczyciele na zmianę pełnili dyżury, pilnując porządku. Wyznaczali także uczniów, którzy mieli zadbać o utrzymanie czystości na boisku i korytarzach, np. zbierali śmieci⁵⁹.

Cel wychowawczy miały spełniać m.in. zakładane w szkołach kasy oszczędności. W protokole z 12 IX 1940 r. zapisano: „Podobnie jak w Rzeszy, również na Wschodzie założone zostaną szkolne kasy oszczędności. Kasy powinny osiągnąć cel wychowawczy. Raz w miesiącu każdy nauczyciel będzie pouczał dzieci o znaczeniu i wadze oszczędzania”. Pieniądze zaoszczędzone przez uczniów w szkolnej kasie oszczędności były

---

⁵⁴Protokoły z 2 IX 1940, 14 X 1940 i z 30 III 1942; por. DWEuV z 5 II 1940, z. 3, s. 85–105, Pflēge der Luftfahrt in den Schulen und Hochschulen. Vom 30. Dezember 1939; Thorner Freiheit, nr 19 z 23 I 1940, s. 6, Luftfahrt als Schulunterrichtsthema. Ein Erlaß des Reichserziehungsministers Rust.

⁵⁵Thorner Freiheit, nr 72 z 26 III 1941, s. 3, Autofahren auf der Tafel.

⁵⁶Protokół z 14 VI 1940

⁵⁷Protokół z 2 XII 1939.

⁵⁸Protokoły z 2 XII 1939, 3 III 1942, 31 VIII 1942 i z 18 XI 1942.

⁵⁹Protokoły z 28 XI 1939, 2 XII 1939, 12 IX 1940, 3 XI 1941, 8 XI 1941, 31 VIII 1942, 18 XI 1942 i z 30 III 1942.

im wypłacane po ukończeniu szkoły⁶⁰. W 1941 r. pierwsze miejsce w oszczędzaniu zajęła Szkoła Powszechna nr 1⁶¹.

Przez cały okres okupacji szkolnictwo niemieckie borykało się z licznymi trudnościami, do których, poza wspomnianym brakiem dostatecznej liczby budynków szkolnych i niedoborem kadry pedagogicznej, należało również niewystarczające wyposażenie w pomoce naukowe. Już jesienią 1939 r. zniszczone zostały polskie biblioteki, podręczniki i pomoce naukowe, m.in. mapy historyczne i geograficzne, tablice oglądowe, obrazy. Toruńskie biblioteki szkół powszechnych straciły około 26 tysięcy książek⁶². Nauczyciele niemieccy żądali, aby dzieci polskie przynosiły do szkół polskie książki oraz gazety, które następnie przekazywane były na makulaturę⁶³.

Dnia 14 VI 1940 r. głównym tematem konferencji grona pedagogicznego szkoły powszechnej nr 3 była kwestia składek na pomoce naukowe. Co kwartał każde dziecko miało wpłacać 20 fenigów na zakup pomocy dydaktycznych. W lipcu 1940 r. prezydent rejencji bydgoskiej, stosownie do zarządzenia Ministra Rzeszy do spraw Nauki, Wychowania i Oświaty z 31 V 1940 r., przekazał szkołom toruńskim dotację w wysokości 10 000 marek na zakup niezbędnych pomocy dydaktycznych. Poszczególne szkoły otrzymały następujące kwoty:

- szkoła nr 12 - 1125 marek
- szkoła nr 16 - 1000 marek
- szkoła nr 4 - 850 marek
- szkoły nr: 2, 5, 17 - po 750 marek
- szkoły nr: 1, 6, 7, 8, 11 - po 550 marek
- szkoły nr: 9, 10, 13, 14 - po 450 marek.

Za pozostałe 225 marek zakupiona została plastelina⁶⁴.

Na rezultaty nauczania niekorzystnie wpływały przerwy w zajęciach

---

⁶⁰Protokół z 15 I 1942.

⁶¹APT, AmT 1939-1945, sygn. 620, pismo Miejskiej Kasy Oszczędności do rektora Ellendta z 12 X 1942.

⁶²J. Przybyłowa, *Biblioteki Torunia*, Bibliotekarz, nr 10, 1946, s. 108-110.

⁶³Protokół z 17 V 1940.

⁶⁴APT, AmT 1939-1945, sygn. 680, pismo radcy szkolnego do prezydenta rejencji bydgoskiej z 21 VI 1940; *ibid.*, pismo prezydenta rejencji bydgoskiej do nadburmistrza Torunia z 24 VI 1940 oraz pismo radcy szkolnego do prezydenta rejencji bydgoskiej z 8 VII 1940.

szkolnych spowodowane m.in. brakiem opału zimą⁶⁵. Ponadto zbyt duża liczba dzieci w klasach, oscylująca w granicach 40–50 osób, wpływała niekorzystnie na wyniki nauczania⁶⁶. Dodatkowo w 1942 r. i 1944 r. nasiliły się rekwizycje budynków szkolnych na potrzeby wojska⁶⁷.

W życiu szkoły aktywnie uczestniczyły młodzieżowe organizacje hitlerowskie: Hitlerjugend (HJ) oraz Bund Deutscher Mädel (BDM). Współdziałanie pomiędzy organizacjami młodzieżowymi a szkołą regulowało zarządzenie ministra Rusta z 31 I 1941 r. Ażeby zajęcia planowane przez organizacje nie kolidowały z zajęciami szkolnymi, ustalono rozdział czasowy – do dyspozycji organizacji należały dwa popołudnia w tygodniu: sobotnie i dowolnie wybrane przez szkołę. W te dni nauczycielom zakazano zadawania uczniom prac domowych⁶⁸. W szkole powszechnej nr 3, poza sobotą, dniem wolnym od prac domowych była środa⁶⁹. Współpraca szkoły z organizacjami hitlerowskimi miała pogłębić odpowiednie przygotowanie ideologiczne i światopoglądowe młodzieży.

Po ukończeniu szkoły powszechnej młodzież polska pozbawiona została możliwości dalszego kształcenia. Uczniowie niemieccy mogli kontynuować naukę w szkołach średnich. Kierownictwo szkoły, w porozumieniu z rodzicami, kierowało kandydatów do dalszej nauki. Dokonując wyboru brano pod uwagę przede wszystkim „czystość rasową” ucznia, jego sprawność fizyczną i umysłową oraz cechy charakteru. Do szkół średnich nie przyjmowano tych, którzy chorowali na przewlekłe choroby⁷⁰. W czerwcu 1941 r. spośród uczniów toruńskich szkół powszechnych do Hauptschule skierowanych zostało 46⁷¹.

Szkolnictwo powszechne podczas okupacji hitlerowskiej, przedsta-

---

⁶⁵Protokół z 29 I 1941; APT, AmT 1939–1945, sygn. 571, sprawozdanie pełnomocnika powiatowego do spraw nauki, wychowania i oświaty za okres 12 XII 1939–16 I 1940; ibid., sygn. 30, sprawozdanie nadburmistrza Torunia z 8 II 1941.

⁶⁶Protokoły z 2 XII 1939, 27 VI 1940 i z 31 VIII 1942.

⁶⁷APT, AmT 1939–1945, sygn. 642–646.

⁶⁸APT, AmT 1939–1945, sygn. 661, zarządzenie ministra oświaty Rusta z 31 I 1941; por. Thorner Freiheit nr 35 z 11 II 1941, s. 3, Hitlerjugend, Elternhaus und Schule. Vereinbarung zwischen Reichserziehungsminister und Reichsjugendführer.

⁶⁹Protokół z 15 I 1942.

⁷⁰Protokoły z 12 VI 1941, 16 VI 1942, 10 VII 1942 i z 28 V 1943.

⁷¹APT, AmT 1939–1945, sygn. 574, pismo rady szkolnego do prezydenta rejencji bydgoskiej z 24 VI 1941.

wione w niniejszym artykule na przykładzie miasta Torunia, wrzgnięte zostało przez władze niemieckie do praktycznej realizacji polityki narodowościowej. Dzieci polskie pozbawiono możliwości pobierania nauki w ojczystym języku. Wprowadzone w miejsce zlikwidowanych szkół polskich szkoły niemieckie nie tylko nauczały, ale również wychowywały dzieci i młodzież w duchu ideologii hitlerowskiej, prowadząc do szybkiego zgermanizowania młodego pokolenia Polaków⁷². Wszystkie dziedziny szkolnictwa niemieckiego, obejmujące szeroki wachlarz zagadnień organizacyjnych, programowych i dydaktycznych, służyły tłumieniu świadomości narodowej. W odniesieniu do dzieci niemieckich szkolnictwo było narzędziem indoktrynacji. Nauka odbywała się zgodnie z systemem nauczania obowiązującym w Rzeszy, w którym uwzględniono założenia programowe narodowego socjalizmu. Szkoła, zgodnie z głoszoną przez Hitlera tezą o „konieczności kształcenia charakterów”, miała zaszczerpić niemieckim dzieciom i młodzieży dumę z przynależności do „narodu panów” i przygotować ich do przyszłej służby dla dobra państwa.

German Public Education in Toruń from 1939 to 1945

During the German occupation in Poland the Polish educational system was demolished and replaced with German schooling that according to occupation authorities, was supposed to achieve some educational and political purposes. A German school was not only a traditional educational institution but also a centre of so-called 'germanisation,' political, cultural and social assimilation of Poles into the German society. Furthermore, it was a tool of German nationalist and socialist indoctrination.

The article presents the functioning of German public schools during the Nazi occupation in Toruń. The author analysed some of the organisational and educational issues of German schooling system, e.g. taking over of school buildings by the army, compulsory school attendance, gradual opening of schools, introduction of pro-German elements to curricula, provision of educational equipment, obligation of students to collect undergrowth and recycling materials, school punishments, participation of Nazi youth organisations into school life. The changes in the organisation, education and programmes of study that were implemented by German authorities suppressed national consciousness and educated young generation imposing Nazi ideology.

---

⁷²Por. Thorner Freiheit, nr 133 z 9 VI 1941, s. 3, Die Schule kämpft für das Deutschland.

Das deutsche allgemeine Schulwesen in Thorn in den Jahren 1939–1945

Die deutsche Besatzungsherrschaft in Polen führte zur Abschaffung des polnischen Schulwesens und zur Einführung des deutschen Schulwesens. Das deutsche Besatzungsregime versprach sich hierdurch die Umsetzung bestimmter politisch-pädagogischer Ziele. Die deutsche Schule sollte nicht nur die traditionelle Aufgabe der Bildung und Erziehung wahrnehmen, sondern ebenso als Werkzeug für die Germanisierung und nationalsozialistische Indoktrinierung fungieren.

In dem vorliegenden Aufsatz wird am Beispiel der Stadt Thorn die Funktion des deutschen allgemeinen Schulsystems während der Naziokkupation dargestellt. Die Autorin untersuchte ausgewählte organisatorische und erzieherische Problembereiche des deutschen Schulwesens, u.a. die Beschlagnahmung von Schulgebäuden durch das deutsche Militär, Schulpflicht und Schulzwang, die schrittweise Eröffnung von Schulen, die Einführung pro-deutscher Elemente in die Unterrichtspläne verschiedener Fächer, die Ausstattung der Schulen mit Unterrichtsmaterialien, die Verpflichtung der Schüler zum Sammeln von Brennmaterial u.ä., Schulstrafen sowie die Teilnahme diverser nationalsozialistischer Jugendorganisationen am Schulleben. Die von den deutschen Besatzungsbehörden durchgeführten organisatorischen und schulischen Veränderungen dienten der Unterdrückung des polnischen Nationalbewußtseins und der Erziehung der jungen polnischen Generation im Sinne der Naziideologie.